

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

Департамент „Архитектура“

Департамент „Дизайн“

Департамент „Изящни изкуства“

СБОРНИК

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ

5 | 2017 – 18

7. Дизайнът за хората в неравностойно положение – проблеми, решения и перспективи

Светослав Анев
департамент „Дизайн“
програма „Интериорен дизайн“, НБУ

Статията има за цел да разгледа проблемите, свързани с дизайна, предназначен за хора с увреждания. Дефинира връзката и значението на този вид дейност със разглежданата проблематика. Анализира съвременното развитие на дизайна, предназначен за хора с увреждания. Проследява различните аспекти в които се проявява, начините и подходите които използват дизайнерите и проектантите за улесняване на ежедневните дейности на тази група от хора в обществото. Демонстрира пътят по който различните съвременни дизайнери и компании надграждат своите опити с цел да улеснят живота на хората с увреждания чрез средствата на дизайна. Статията няма за цел да разглежда техническите параметри и стандарти за изграждането на такъв вид среда или дизайн – те са подробно описани в друг тип научна и техническа литература – различни наредби, стандартизирани нормативи, или учебници, свързани с подобен род проектиране.

Ключови думи: Инвалидност, Дизайн, Общество, Увреждане, Съременно развитие

Като малцинство със своите особености и проблеми, хората с увреждания в съвременното общество представляват група, характеризираща се със специални изисквания и нужди. Това ги отделя и разграничава от останалите хора, класифицирайки ги като хора в неравностойно положение със специфични нужди. Начинът на живот на тази група започва да добива все по-голямо значение за нормалното и хармонично развитие на обществото. Физиологичните промени, които могат да доведат до трудности при взаимодействието със заобикалящата среда често води до дискриминирането им в обществения и икономически живот (Рилски 2018). По данни на Световната здравна организация над един милиард души по света притежават някаква форма на увреждане, което е 15% от световното население, като при едва 5% от тях те са вродени. За жалост уврежданията в тяхната разновидност или степен са част от състоянието на човека, и никой не е застрахован срещу тях.

В днешно време за радост вече много дизайнери и компании обръщат внимание на подхода при проектирането на изделия и продукти, предназначени за хората с увреждания. Съвременният дизайн може да играе ролята на мост, свързващ средата със хората с подобни проблеми. Съществуват много примери за дизайн, който приобщава хората от тази група, като в същото време съхранява и използва пълния капацитет на техните възможности в полза на съвременните общества. Нещо повече – дизайнът дава самочувствие на тези хора, които вече чрез него биха могли да участват пълноценно в социалните процеси (Анев 2016). Търсейки адекватни, съвременни решения в тази посока всяко общество демонстрира не само своята грижа за тази група от хора, но и своя напредък в начина си на мислене и развитие.

1. ПРОДУКТОВ ДИЗАЙН

В съвременния свят иновативния подход върви успоредно с технологиите, идеята за естетика, ергономия, добрия външен вид или емоционално въздействие на дизайна. Проектирайки за хора с увреждания, всъщност дизайнерът проектира, и съгражда за всички. Подходът при дизайна, предназначен за хора с увреждания изисква доста по-задълбочени проучвания, креативност и иновативен подход, който впоследствие може да бъде използван съвсем успешно и от хора които нямат увреждания. Така например текстовите съобщения на мобилните телефони са били въведени с цел улесняване на комуникацията между глухонemi потребители – явление без което не можем да си представим съвременната комуникация, особено в социалните мрежи. Понякога не е нужно дори да се създава дизайн, предназначен само и единствено за хора в неравностойно поло-

жение, или с даден вид увреждания. Тук се появява т.нар. понятие „Универсален дизайн“¹.

В основата на концепцията за универсалния дизайн се залагат принципи, свързани с идеята за това, че всяко пространство, сграда, продукт, или услуга (включително информационна) трябва да бъдат достъпни, и пригодени по удобен за използване начин от всички хора без тяхното дискриминиране.

Така например някои от насоките при проектиране на продукти, създадени с идеята за ползването им от хора в неравностойно положение изискват да бъде осигурена възможност за тяхното използване само с една ръка (независимо лява или дясна), избягвайки използването на двете ръце едновременно (ил. 1, ил. 2), да се избягват функциите, изискващи едновременни движения в различни посоки, или продуктите да бъдат съобразявани с височините до които хората биха могли да достигат, като това включва и хората в инвалидни колички. Продуктите, създадени специално за хора с увреждания, много често се оказват ценни за по-широка група от хора, отколкото първоначално планираните.

Ил. 1. „Phone-brella“. KT design. 2015 г.

Ил. 2. „One hand kitchen“. Gabriele Meldaikyte. 2009 г.

Функцията, разбира се е от важно значение, но тук е мястото да бъде споменат и емоционално-психологическият фактор, свързан с естетическата част. Като всички останали хора, и хората с даден вид увреждания имат своите човешки усещания, търсения или желания. Защо например един такъв човек да не се свързва с чисто човешки черти като желание да бъде забелязан, стремеж да бъде актуален, или в крак със съвременните тенденции във всякакъв аспект? Защо например да не може да бъде създадена опция за смяна на цвета или формата на едно помощно средство като патерица или бастун спрямо дадена среда или ситуация? Или например използването на помощни средства, с добре издържан в естетическо отношение дизайн (ил. 3, ил. 4).

¹ Понятието „Универсален дизайн“ се отнася към дизайна на продукти или среда, създадени с цел улесненото им използване от всички хора, без да се налага специалното им адаптиране. Стремехът е към редуциране на физическите бариери или нагласи към хората със или без увреждания. Концепцията е известна още като „Приобщаващ дизайн“, „Дизайн за всички“, „Дизайн на живота“ и т.н. (Catanese 2012).

Ил. 3. 02GEN. Разработка за електрическа, инвалидна количка на компанията Yamaha Motor. 2014 г.

Ил. 4. Whill model C, печелу Red Dot Design Award в своята категория заради иновативен подход. Whill K.K. yokohama. Japan. 2018 г.

В крайна сметка този подход е не по-малко важен от останалите, защото той допринася и за постигане на увереност и повдигане на самочувствието – много важни фактори, влияещи върху психологическото състояние на индивида. Психологическото здраве всъщност е един омаловажаван проблем в днешното забързано и комерсиализирано общество, от който за съжаление произтичат много проблеми на друго ниво, касаещи нематериалния свят. Дизайнът в този случай може да изиграе ролята на един балансиращ елемент с благоприятно въздействие в тази посока.

2. ИНТЕРИОРНА СРЕДА

Интериорната среда, за съжаление е мястото в което по-голяма част от хората в неравностойно положение са принудени да прекарват по-голяма част от времето си. За целта е желателно дизайнът на вътрешните пространства (независимо жилищни или обществени) да бъде максимално облекчен откъм физически или психологически прегради. С особен акцент в това отношение, когато става въпрос за жилищния интериор трябва да бъдат входното пространство, санитарният възел и кухнята. Достъпът до тях трябва да бъде максимално безпрепятствен или лесно пригодим към изискванията за този тип нужди. Не бива да бъде пренебрегван и фактът, че докато при физически и психологически здравите хора се цели използването на позитивно, стимулиращо въздействие на средата, то при дементно болните е нужно да бъде осигурена по-скоро бедна на оптически и звукови провокации среда (Рилски 2018).

Според приетата в България наредба No.4 за проектиране, изпълнение и поддържане на строежите в съответствие с изискванията за достъпна среда за хората в неравностойно положение, жилищата за хора с увреждания се проектират на първите надземни етажи в жилищните сгради, и в съответствие с изискванията на заданието за проектиране с оглед създаване на необходимите условия за извършване на дейности, свързани с ежедневието на обитателите, в т.ч. условия за свободно и лесно придвижване и маневриране с инвалидна количка. Ако жилището има вътрешен двор, тераси, балкони и други отворени пространства, те трябва да са достъпни и обезопасени, и да могат да се ползват от всички обитатели независимо от техните увреждания и потребности.

2.1. Комуникация

Подходът при проектирането на жилищната, интериорна среда трябва да следва логиката, обвързана най-напред с осигуряването на добър достъп. Най-често срещания проблем е свързан с осъществяването на връзката с входното пространство. Вертикалната комуникация в жилищните сгради също е един от сериозните проблеми, които могат да възпрепятстват достъпа. Особено осезаемо това се забелязва в стари жилищни сгради или кооперации в които липсват асансьор, подемни рампи, или други спомагателни приспособления. Тук се проявява ролята на добрия проектант-дизайнер, който следва да се съобрази със съществуващата ситуация, и да предвиди асансьор, подвижна рампа, платформа или друг тип съоръжение, улесняващи придвижването (ил. 5).

Ил. 5. Осъществяване на вертикална комуникация чрез асансьор в жилищен интериор, предназначен за хора с увреждания. Slitz Duo

2.2. Достъпност

Друг особен момент в изграждането на жилищна среда за хора с увреждания е придвижването на спомагателни средства в най-належащите и използвани зони. Това може да включва мебелите в зоните за приготвяне на храна, зоните за хранене, санитарните помещения или зоните за спане.

Така например при изискванията за осигуряване на достъпност и правилно използване на зоните за хранене и приготвяне на храната трябва да бъдат съблюдавани следните условия: задължително увеличаване на светлото разстояние между отделните мебели на 1,50 м., с цел осигуряване на свободно завъртане на инвалидна количка, освобождаване на пространството под работния плот от чекмеджета и шкафове, и промяна на височината му от 85 см. на 75–77 см. Трябва да се съблюдава също фактът, че всички шкафове във височина от горен ред остават в зоната на недостъпност (Попов 2009). За целта някои компании разработват подвижни шкафове с опция за промяна на височината чрез механизми, или директно сваляне на нивото на целия горен ред шкафове.

Удачен подход също така при проектирането на кухнята за хора в неравностойно положение в жилището може да бъде и използването на принципите на универсалния дизайн (ил. 6). По този начин се запазва опцията за ползотворна употреба на кухнята и от останалите членове на домакинството.

Ил. 6. „Liberty kitchen“ – кухня, предназначена за хора с увреждания, създадена от екипът на Whirlpool, Латинска Америка. Съчетание от интегрирани в кухненските мебели електро уреди, и приложение на принципите за универсален дизайн.

3. ОБЩЕСТВЕНА СРЕДА

Анализирайки обществената среда и нейното адаптиране към нуждите на хората в неравностойно положение е важно да бъдат дефинирани понятията, свързани с характеристиките на тази група от хора в обществото. Приоритет и задължителен елемент от съвременната среда трябва да бъде нейното приспособяване към нуждите на хората с увреждания. Обикновено тази група от хора е лишена от опцията за пълноценно участие в социалния живот, като част от проблема се явяват и различните видове физически и социални бариери. Осигуряването на достъп до места от социалната сфера е една от първите стъпки за интеграцията им. Съществуват случаи в които хора в положение на трудно придвижване да не желаят да излизат извън домовете си само защото знаят, че външната среда не е добре приспособена към техните нужди и изисквания, и това би могло да доведе до трудности при преодоляването на различни видове препятствия и бариери.

Осигуряването на лесен и бърз достъп до обществени обекти и пространства като спирки на обществения транспорт, търговски обекти, места за рекреация и др. всъщност създава условия за достъп до различен вид социокултурни мероприятия и услуги, с което се намалява риска от социална изолация на хората с увреждания (Попов 2009) (ил. 7).

Ил. 7. Обществен площад с приспособени рампи за хора с увреждания. Бъркли. Съединени Щати

Дали целта е интегрирането на хората с увреждания в околната среда или приспособяването на средата към човека? Понастоящем акцентът (за безбарьерен дизайн) пада върху интеграцията към средата, защото това изглежда гарантира, че човекът с увреждания ще може да се включи в житейските процеси като „нормален човек“, и че околната среда няма да пречи на воденето на естествен начин на живот. Такъв тип предположение обаче може да бъде контрапродуктивен при проектирането за достъпност. Може да служи само за прикриване на факта, че човекът с увреждания може да има гледна точка за онова което дизайнерите биха счели за „добър дизайн“ (Hamraie 2017). Т.е. в случая добрият дизайн трябва да върви успоредно с изискванията за функционалност и ергономия, съобразени със съществуващия проблем.

4. ИНФОРМИРАНост

Споменавайки достъпът до обществената среда, не бива да бъде пропускан и информационният достъп. Така например хората със сетивни увреждания са изцяло отстранени от информационния свят, тъй като обществените услуги не предлагат информация в необходимата форма, като например брайлова система или жестомимичен превод. По смисъла на Конвенцията за достъп до информация (CRPD) достъпността е по-широка от физическия достъп; той обхваща равен достъп до транспорт, информация и комуникации, обществени съоръжения и услуги. В момента 15 държави-членки имат задължителни стандарти за достъпност за обществени сгради, често в съответствие със стандартите на равнище ЕС. С обичайните стандарти вече се обръща внимание и за изпълнението им. Правните реформи, свързани с достъпа до информация и комуникация, се съсредоточават върху мерките, насочени към доставчиците на аудиовизуални медии и онлайн информацията. Планираният Европейски закон за достъпност на ЕС трябва да подобри пазара за достъпни стоки и услуги чрез стимулиране на иновациите и хармонизиране на стандартите за достъпност.

Така например, след проведено проучване компанията Apple, която работи съвместно с няколко международни организации (American Council of the Blind, The Cerebral Palsy Foundation, The National Association of the Deaf) по един от последните си проекти, твърди, че статистически един от седем човека на нашата планета притежава някаква форма на увреждане. Тъй като информацията, и преноса на информация в днешно време, (вследствие бързото развитие и навлизане на съвременните технологии) се явяват един от основните начини за комуникация, следва да бъде помислено за интегриране и развитие и в тази посока (ил. 8).

Когато става дума за информираност нещата не се свеждат само до преноса на информация в електронен вариант. Например много важен фактор е осигуряването на информационно пространство в жилищни комплекси, сгради, или обществени пространства – например осигуряването на табла за обяви, брошури, визуална комуникация или осигуряване на комуникация чрез брайлови знаци.

Ил. 8. Някои от новите предложения на компанията Apple за емотикони, изобразяващи хора в неравностойно положение: куче-водач, слухов апарат, и знакът за глухотата на езика

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Това са само част от съществуващите примери, които имат за цел по-скоро да упоменат посоката в която трябва да се развива дизайнът, предназначен за хората от тази група с цел тяхното интегриране в обществото. Въпреки, че много аспекти на съвременния дизайн са насочени в друга посока не бива да бъде забравян и този аспект, касаещ хората в неравностойно положение. Създаването на достъпна среда, достъпни продукти и услуги трябва да бъдат част от приоритетите на всеки дизайнер. В крайна сметка стремежът към развиване на по-хуманни концепции, свързани с човешките потребности биха могли да доведат до развитието на идеята за създаване на по-добър начин на живот чрез средствата на дизайна.

Библиография:

Boys J. (2014). *Doing disability differently : an alternative handbook on architecture, dis/ability and designing for everyday life*. London: Routledge Taylor & Francis Group

Hamraie A. (2017). *Building access/Universal Design and the Politics of Disability*. University of Minnesota Press. Minnesota. London

Анев С. (2016). *Равни възможности, или как дизайнът помага на хората*. Сп. MD International Magazine /Мебелен дизайн и интериор 3/16, Бисмар, София.

Наредба No.4 от 2009 г. за проектиране, изпълнение и поддържане на строежите в съответствие с изискванията за достъпна среда за населението, включително за хората с увреждания (ДВ, бр.54 от 2009 г.)

Попов С. (2009). *Жилището като удоволствие*. Арх & Арт. София

Рилски П. (2018). *Архитектура за хора от третата възраст*. Нов български университет. София

Електронни ресурси:

Catanese, L. (2012). *Thomas Lamb, Marc Harrison, Richard Hollerith and the Origins of Universal Design*. Journal of Design History, 25(2), 206-217. Retrieved from <http://kenli.nbu.bg:2104/stable/41687795>

Ивков Б. (2014). *„Инвалидност и последици от инвалидността“ (Тезиси по социология на инвалидността)*. Wordpress.com. <https://bojidarivkov.wordpress.com/2014/08/30/>